

Hanne Darboven

Requiem

J.S. Bach. Toccata et Fuga
d-Moll (BWV 565), 1979-80

1 uit 16 bladen

Nieuwe vleugel

18 | 1 – 1 | 3 1992

Bert Loerakker

schilderijen, monotypieën en tekeningen

1 | 2 – 15 | 3 1992

Uit de eigen collectie:

Figuratieve tendenzen in het Interbellum

Rondleidingen door de tentoonstellingen

zondag 26 januari, 2, 9, 16 en 23 februari, 1 en 8 maart,
telkens om 15.00 uur

Concerten

zondag 12 januari 14.00 uur: sopraan Charlotte Riedijk, met
aan de piano Marien van Nieukerken

zondag 9 februari 14.00 uur: Ensemble Loos met
Peter van Bergen, saxofoon, Huib Emmer, basgitaar,
Gerard Bouwhuis, piano en Paul Koek, slagwerk

zondag 8 maart 14.00 uur: Ensemble Novecento met
cello, fluit, saxofoon en viool

25 | 1 – 8 | 3 1992

Hanne Darboven

De gevleugelde aarde
Requiem

werken van 1968 tot en met 1991

Openingen

zaterdag 18 januari 15.00-17.00 uur
Bert Loerakker

zaterdag 25 januari 15.00-17.00 uur
Hanne Darboven

Bilderdijklaan 10 Eindhoven

STEDELIJK

VAN ABBEMUSEUM

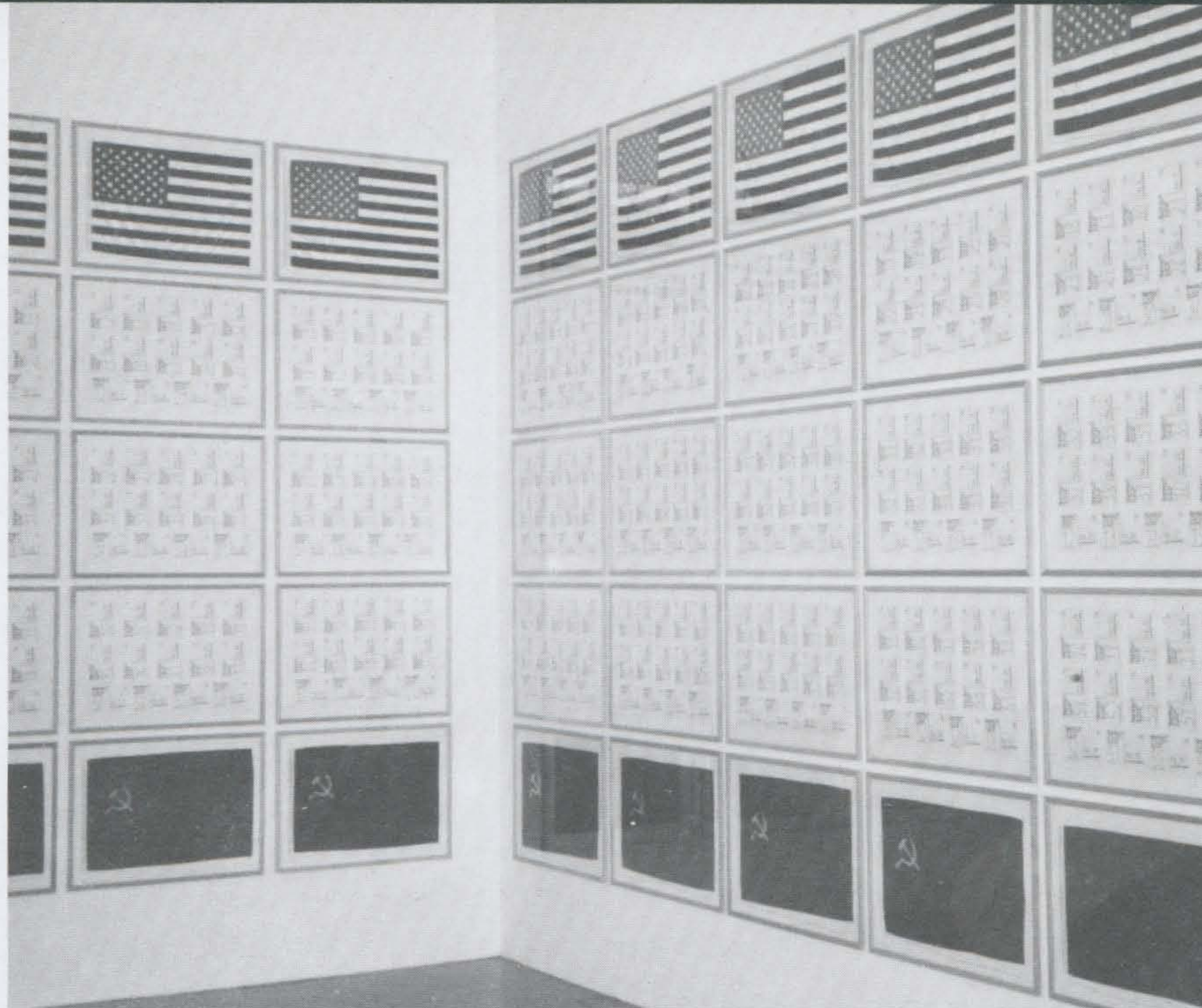
Hanne Darboven

Hanne Darboven stelt in haar werk het noteren, documenteren en archiveren centraal. In tabellen, statistieken, diagrammen, indexen, boeken en films vinden we een neerslag van een sinds 1966 zelf bedacht notitiesysteem dat afgeleid is van aan data ontleende cijfercombinaties. Gevonden structuren zoals enquête-formulieren, bestelbonnen en kalender-bladen vormen veelvuldig de achtergrond van haar notities. Doordat er in dit werk wordt geschreven in plaats van beschreven heeft het zowel een concreet als een abstract karakter. Belangrijker dan de ontcijfering is de visuele ervaring. 'Mijn werk heeft geen interpretatie en geen beschrijving nodig. Het beschrijft zichzelf.'

Het begrip tijd ligt als rode draad door al de werken van Hanne Darboven. Zij telt en ordent tijd. Met haar Sisyphus-arbeid lijkt zij het verloop van tijd zowel vast te willen leggen als even stil te willen zetten om er greep op te krijgen. De tijd vat zij niet alleen op als individuele, psychologisch ervaarbare entiteit van het dagelijks leven, maar ook als maat van de geschiedenis. Filosofie, muziek, literatuur, kunst, geschiedenis en dagelijkse cultuur vloeien samen in een door cijfers en systemen gestructureerd geheel. De notities zijn in een monomaan handschrift neergezet en tonen referenties aan muzikale ritmiek. Harmonieën uit de muziek lijken de visuele ordening te bepalen. Het werk van Hanne Darboven is hiermee gelijktijdig afstandelijk en intiem.

In de tentoonstelling met werken van 1968 tot en met 1991 is duidelijk zichtbaar dat het vocabulair van Hanne Darboven zich in de loop van de tijd uitermate verbreed heeft. In eerste instantie bediende zij zich alleen van getallen (b.v. 3), uitgeschreven getallen (drie), blokjes (■ ■ ■) en halen (u). Later worden daar teksten, muziekschrijfturen, foto's en collage-materiaal alsook bestaande objecten aan toegevoegd en wordt haar politiek engagement en haar standpunt ten opzichte van de maatschappelijke werkelijkheid duidelijk.

Haar specifieke idioom kreeg vorm in 1966 tijdens een lang verblijf in New York waar ze onder anderen in contact kwam met Sol LeWitt en Lawrence Weiner. Rond die tijd vond de conceptuele kunst zijn oorsprong in New York als tegenhanger van de tot dan toe gangbare formele kunstbenadering. De conceptuele kunstenaars wilde de fascinatie voor vormkwaliteiten doorbreken, het kunstwerk depersonalisieren en meer algemene en essentiële vragen stellen naar de voorwaarden voor en het specifieke van kunst. Net als andere conceptuele kunstenaars raakte ook Hanne Darboven geïnspireerd door het seriële van

Hanne Darboven, Ost-West - Demokratie, 1986, consisting of 190 pages

lineaire constructies met getallen-verhoudingen in het werk van Sol LeWitt en Donald Judd. In plaats van vorm-onderzoek stond nu het concept en de conceptie van het kunstwerk centraal.

Deze tentoonstelling kwam tot stand in samenwerking met de Deichtorhallen in Hamburg. Het is – na een eerste presentatie van vroeg werk in het Stedelijk Museum te Amsterdam in 1975 – de eerste grote Hanne Darboven-tentoonstelling in Nederland.

Noting, documenting and record-keeping are central to Hanne Darboven's work. Tables, statistics, diagrams, indexes, books and films form the embodiment of a note-taking system she devised in 1966 which is derived from combinations of figures which in turn derived from dates. Found structures such as questionnaires, order forms and calendar pages often provided the background for her notes. Since this work involves inscribing rather than describing, it is both concrete and abstract in nature. The visual experience is more important than deciphering it. 'My work needs no interpretation or description. It describes itself.'

The concept of time is a recurring theme in all Hanne Darboven's work. She counts and orders time. Through her Sisyphus labours she seems to want both to record the passage of time and to stop it in order to grasp it. She thinks of time not only as the individual, psychologically perceptible entity of everyday life, but also as the measure of history. Philosophy, music, literature, art, history and everyday culture merge into a whole structured by numbers and systems.

The notes are set down in a monomaniac handwriting and include references to musical rhythms. Musical harmonies seem to determine the visual arrangement. This makes Hanne Darboven's work detached and intimate at the same time.

The exhibition of works dating from 1968 to 1991 shows clearly how her vocabulary has broadened remarkably in the course of time. Initially, she limited herself to figures (e.g. 3), numbers written in full (three), squares (■ ■ ■) and pen strokes (u). Later on she added texts, musical scores, photos and collage material as well as existing objects, and her political commitment and standpoint as regards social reality became clear.

Her particular idiom took shape in 1966 during a long stay in New York, where she met Sol LeWitt and Lawrence Weiner. At about that time conceptual art was beginning as an alternative to the accepted formal approach to art. The conceptual artist wanted to go beyond the fascination with the qualities of form, to depersonalise the work of art and to raise more general and fundamental questions about the prerequisites for art and its specific nature. Like other conceptual artists, Hanne Darboven found inspiration in the serial techniques of minimal art and in the combining of linear constructions with relations between numbers in the work of Sol LeWitt and Donald Judd. The concept and conception of the work of art was now central instead of studies of form.

This exhibition was organised in cooperation with the Deichtorhallen in Hamburg. Apart from a show of early work at the Stedelijk Museum in Amsterdam in 1975, this is the first major exhibition by Hanne Darboven in the Netherlands.

Bert Loerakker

De tentoonstelling van schilderijen, monotypieën en tekeningen van Bert Loerakker biedt een overzicht van zijn werk uit de laatste drie jaar. Zijn schilderijen gaan in eerste instantie over het schilderen zelf; ze vormen een autonome wereld, waarin een verwijzing naar de werkelijkheid buiten het doek maar zelden voorkomt. Zijn visuele inspiratiebronnen lijkt hij vooral in de ideële wereld van de geometrische vormen te vinden, gebaseerd op indrukken van zijn vele reizen en zijn interesse voor niet-westerse culturen, waarbij nu eens een voorkeur voor de ellips lijkt te prevaleren, dan weer voor de cirkel, de rechthoek of het vierkant. Mogelijke relaties met de buitenwereld zitten verstopt in een idealisering van het onvolmaakte tot een dwingend ritmiek en een uitgebalanceerd evenwicht in vorm, richting, beweging en oppervlak.

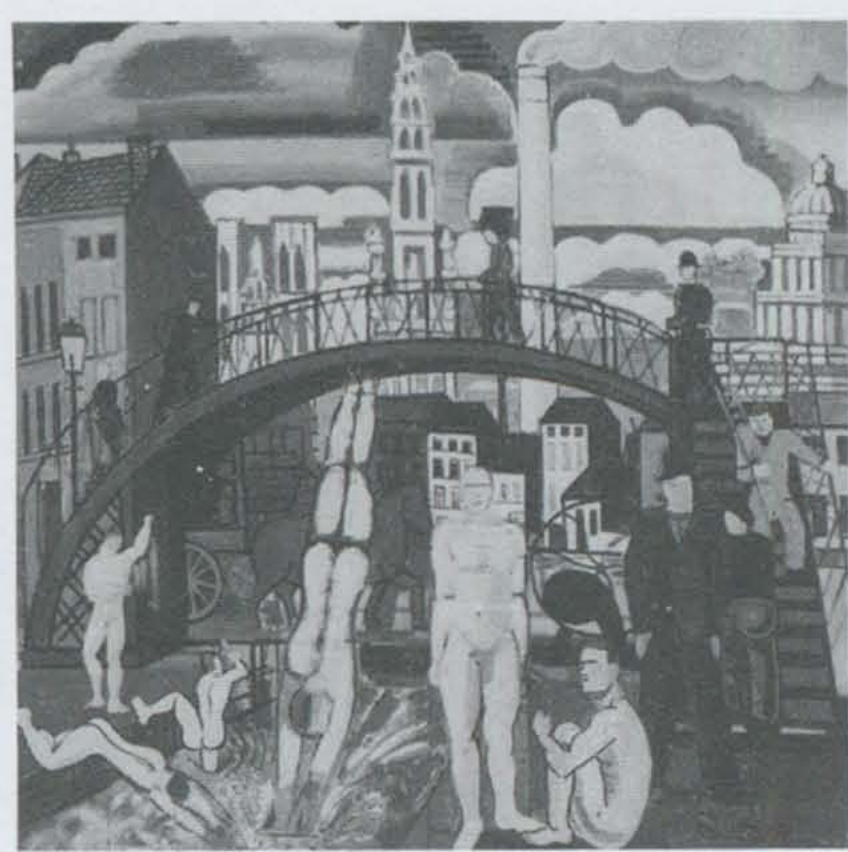
De gelaagde opbouw van zijn schilderijen, met gebruikmaking van de talloze verwerkingsmogelijkheden die de verf hem biedt, en die hij tot in hun uiterste consequenties uitbuit, geven zijn oppervlakken een rijk patina; donker, verveerd en bestorven van kleur, maar ook helder en dun, met een transparant glaciais.

Deze werkwijze is goed af te lezen aan zijn monotypieën, een grafische techniek waarbij de oplage tot één afdruk beperkt blijft. In verschillende drukgangen worden meerdere kleuren over elkaar heen aangebracht, terwijl alle onderliggende lagen blijven bijdragen aan het uiteindelijke effect. De onderscheiden drukplaten worden op uiteenlopende manieren bewerkt. Het resultaat is een buitengewoon levendige en gevarieerde kleur- en vormstructuur, die door een zorgvuldige keuze van de naast elkaar en over elkaar heen gedrukte inktlagen niettemin een gesloten en uniform karakter weet te bewaren.

De resultaten die hij nastreeft moeten met de verf alleen gerealiseerd kunnen worden. De rijke verscheidenheid in oppervlaktestructuur, kleurintensiteit en verzadiging ontstaat door het laborieus opbrengen, wegschrappen, uitwassen en weer inwrijven van de verf, kleur na kleur, laag na laag. Doeken blijven weken-, soms maandenlang in observatie. Het is altijd mogelijk dat hun uiterste staat van volmaaktheid nog niet bereikt is. Naarmate het moment van voltooiing meer en meer benaderd wordt, krijgt de schildershandeling steeds minder betekenis. Het schilderen krijgt in dat stadium meer het karakter van kijken naar en denken over, dan van daadwerkelijk doen. In laatste instantie getuigt zijn werk vooral van een verlangen naar het schilderen als intellectuele daad.

Uit de collectie / From the collection:

Figuratieve tendenzen in het Interbellum

Jean Brusselmans, Le bain des vagebonds, 1936

Tussen de eerste en tweede wereldoorlog was bij veel kunstenaars een interesse herkenbaar voor een schilderkunst waarin de zichtbare werkelijkheid weer een prominente rol speelde.

Hiervoor zijn veel redenen – zowel binnen als buiten de kunst – denkbaar, zoals een pessimistische visie naar aanleiding van de eerste wereldoorlog en een daarmee gepaard gaand ongelooft in de kracht van de avantgarde, politiek engagement dat niet strookte met een abstracte vormentaal, een tegen-reactie op de non-figuratieve tendenzen van de periode daarvoor, nieuwe mogelijkheden om de zichtbare realiteit toch in een schilderij te gebruiken etcetera. Voor een goed begrip moet in gedachten worden gehouden dat de zogenaamde realistische en figuratieve tendenzen in de aanloop van de 20ste eeuw nooit geheel afwezig waren. Bovendien maken veel kunstenaars binnen hun figuratie gebruik van ontwikkelingen die rechtstreeks voortkomen uit de abstracte tendenzen in deze periode. Binnen de collectie figuratieve schilderkunst in het Interbellum van het Van Abbemuseum zijn twee tegengestelde visies te ontwaren. Aan de ene kant staan schilders als Max Beckmann, Heinrich Campendonk en Herman Kruidy die een sterk naar binnen gericht en geheel door henzelf bepaalde visie op de werkelijkheid laten zien. Aan de andere kant staan kunstenaars als Raoul Hynckes en Wim Schuhmacher die met uiterste precisie trachten de zichtbare realiteit op het platte vlak te vangen. Het Van Abbemuseum toont in een kleine presentatie beide visies.

Figurative movements in the interwar period

In reaction to and in the wake of the non-figurative movements at the beginning of the 20th century, between the First and Second World Wars many artists became interested in a kind of painting in which visible reality again played a prominent role. Many reasons, artistic and otherwise, can be given for this: pessimism as a result of the First World War and an accompanying lack of faith in the powers of the avant-garde, political commitment which did not go with an abstract style, a counter-reaction to the non-figurative movements of the preceding period, new ways of giving visible reality a place in a painting after all, etc. It should be remembered that so-called realistic and figurative currents had never been entirely absent in the early 20th century. Moreover, many figurative artists made use of developments that stemmed directly from the abstract movements of this period.

Two opposing visions can be discerned in the Van Abbemuseum's collection of figurative painting from the interwar period. On one side are artists like Max Beckmann, Heinrich Campendonk and Herman Kruidy, who present a very introspective and entirely self-determined view of reality. On the other are artists like Raoul Hynckes and Wim Schuhmacher who try to capture visible reality on canvas with the greatest precision. A small exhibition at the museum shows both views.

Catalogi / Catalogues

TONY CRAGG, 76 p., (44 full colour) fl. 95,-
Texts by Jan Debbaut, David Batchelor and Tony Cragg

HENRI JACOBS, 24 p., (5 in colour and 9 in bl/w) fl. 35,-
Text by Selma Klein Essink

THOMAS HUBER, 52 p., (4 in colour, 17 in bl/w) fl. 40,-
Text by Thomas Huber

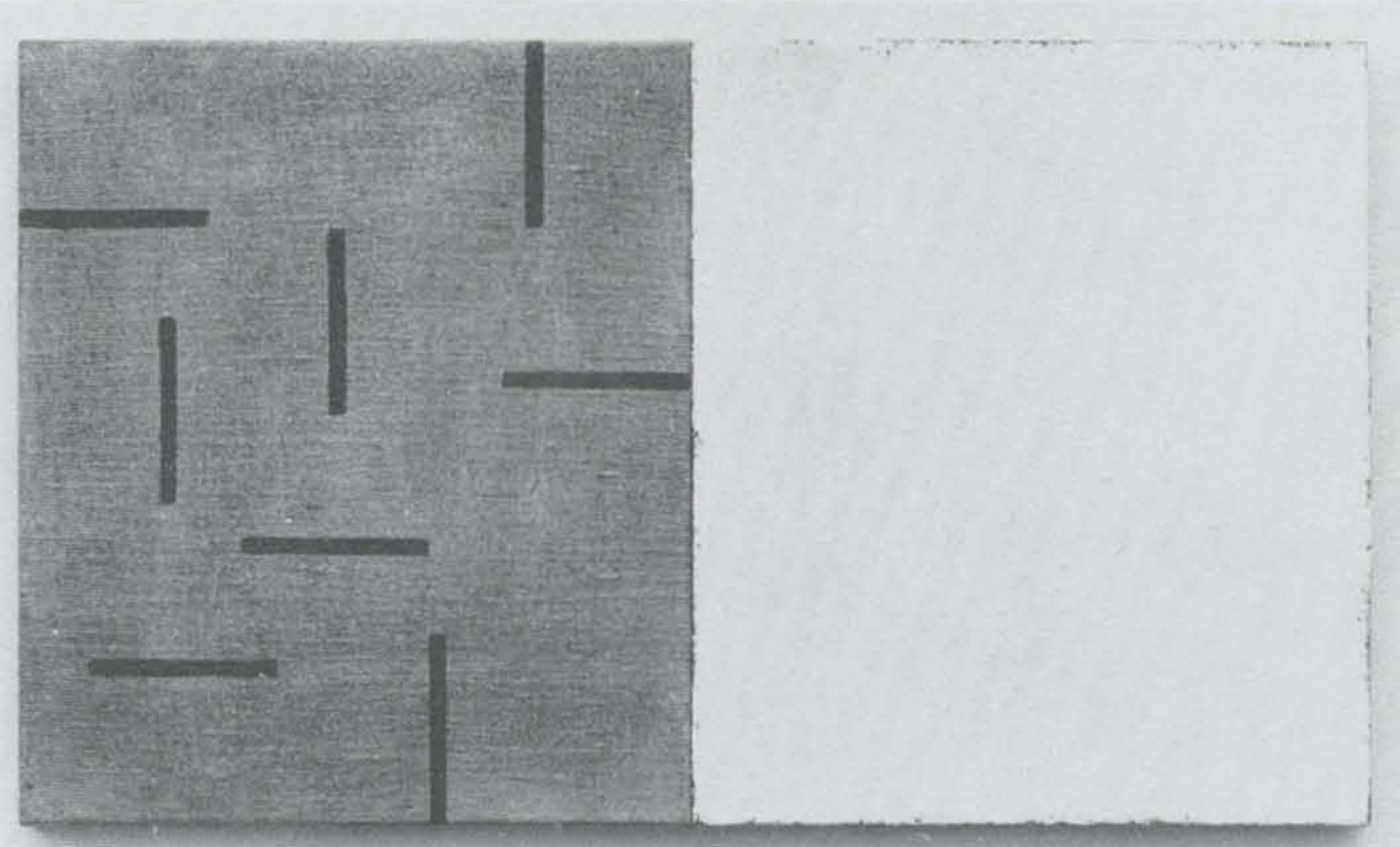
BERT LOERAKKER, 48 p., (15 in colour) fl. 45,-
Text by Frank Lubbers

HANNE DARBOVEN, This catalogue was published by Deichtorhallen-Ausstellungs-GmbH during the exhibition 'Hanne Darboven: Die geflügelte Erde. Requiem' at Deichtorhallen, Hamburg from 22.10.-24.11.1991. fl. 75,-. In German language only.

Catalogi beschikbaar in Nederlands en Engels / catalogues available in Dutch and English

Personeelsswisseling:

Per 1 januari treedt Aloys van den Berk, voormalig bibliothecaris, in dienst als conservator bij het Bonnefantenmuseum in Maastricht. Als zijn opvolgster is Caroline de Bie aangesteld.

Bert Loerakker, z.t. 1990, coll. Van Abbemuseum

This exhibition of paintings, monotypes and drawings by Bert Loerakker gives an overview of his work from the last three years. His canvases concern primarily the subject of painting itself. They form an autonomous world in which references to a reality outside the canvas are rare. He appears to find his sources of visual inspiration chiefly in the ideal world of geometric forms, based on the impressions he has collected on his many travels and from his interest in non-Western cultures. So a preference for the ellipse will sometimes predominate in his work, only to be supplanted elsewhere by a circle, a rectangle or a square. Possible relationships with the outside world are concealed within an idealisation of the imperfect, transformed into a compelling rhythmicity and a balanced harmony of form, direction, movement and surface.

The layered construction of his paintings, using the countless possibilities offered him by paint (which he exploits to the full) gives his surfaces a rich patina: sometimes dark, weathered and robbed of colour, but equally often clear and thin, with a transparent glaze.

OPENINGSTIJDEN
Museum:
dinsdag t/m zondag 11.00-17.00 uur;
groepen bovendien op afspraak
(5 maandenlang gesloten, behalve op erkende feestdagen)
tevens gesloten op:
carnavalsdinsdag 3 maart
Bibliotheek:
dinsdag t/m vrijdag 11.00-12.30 uur
en 14.00-17.00 uur

TOEGANGSPRIJZEN
volwassenen: f 5,-
kinderen van 7-16 jaar / houders van een CJP of 65+ pas / studenten en groepen
v.a. 15 personen: f 2,50
houders van een museumjaarkaart (verkrijgbaar bij de balie) en kinderen tot 7 jaar: gratis toegang.

OPENBAAR VERVOER
buslijn 7 (halte P.C. Hooftlaan)
8, 10 en 11 (halte Vestdijk bij DELA)

Inlichtingen en rondleidingen:
Stedelijk Van Abbemuseum
Bilderdijklaan 10
5611 NH Eindhoven
Postbus 235
5600 AE EINDHOVEN
Tel: 040-387319

This working method is clearly reflected in his monotypes, a graphic technique whose issue is limited to a single print. Here, several colours are applied one over another in a succession of printings, with the colours underneath contributing to the final effect. The various plates are treated in a variety of different ways. The result is an extremely lively and varied construction of colour and form, in which the careful choice of ink layers applied over and adjacent to one another nevertheless manages to retain a closed and uniform character.

Loerakker insists that the results he is seeking may only be achieved by paint. The rich diversity of surface structure, colour intensity and saturation is achieved through a laborious process of application, scraping, washing out and reapplication of paint, colour upon colour, layer upon layer. And of leaving canvases to soak, sometimes for months, just in case they are not quite as perfect as they could be. As completion draws nearer, the active intervention of the painter increasingly loses significance. By that stage, the act of painting becomes increasingly a question of looking and considering than of actually doing. In the final analysis, his work primarily reflects a longing for painting as an intellectual act.

OPENING HOURS:
Museum:
Tuesday through Sunday 11 a.m. - 5 p.m.;
groups also by appointment
(closed on Mondays, except for official holidays)
also closed on:
March, 3
Library:
Tuesday through Friday 11 a.m. - 0.30 p.m.
and 2-5 p.m.

ENTRANCE FEES:
adults: f 5,-
children 7-16 yrs / holders of CJP or 65+ card / students and groups over 15 persons: f 2,50 each
museumcard-holders and children up to 7 yrs: free entrance

PUBLIC TRANSPORT:
Busservice line 7 (stop P.C. Hooftlaan)
8, 10 and 11 (stop Vestdijk near DELA)

For more information and guided visits:
Stedelijk Van Abbemuseum
Bilderdijklaan 10
5611 NH Eindhoven
Postbus 235
5600 AE EINDHOVEN
Tel: 040-387319